

Beton, Břasy, Boletice, aneb jak rozpitvat poválečnou architekturu

VORLÍK, Petr; BRŮHOVÁ, Klára. *Beton, Břasy, Boletice: Praha na vlně brutalismu*. Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2019. ISBN 978-80-01-06567-9.

Poté, co v roce 2018 za velké mediální pozornosti vyšla péčí soukromé vyšší odborné školy Scholastika kniha *Praha brutálně krásná*, nemají to nové knihy o pražské poválečné architektuře snadné. Kniha *Praha brutálně krásná*, na níž vedle umělců a popularizátorů spolupracovali z historiků architektury Petr Klíma, Michaela Jehlíková-Janečková a Rostislav Koryčánek, však i přes svou působivou formu a velkorysý rozměr neposkytuje žádné nové poznatky, pohledy ani interpretace. Ve stejné době vznikala méně nápadná, ale o to soustředěnější kniha Petra Vorlíka a Kláry Brůhové, vycházející z dlouholetého výzkumu (NAKI II) a pedagogické činnosti autorů na Fakultě architektury ČVUT. Vinou načasování se potýkala s nemalými obtížemi při vydání: téma se nakladatelům zdálo dočasně vyčerpané. Publikace počíná se nakonec ujalo nakladatelství domovské školy, na níž oba autoři působí: Česká technika (při ČVUT).

Architekturu období od 60. do 80. let autoři rozdělili do sedmi kapitol, resp. celků, které by měly zastřešovat odlišné architektonické, urbanistické, materiálové a formální přístupy. Jsou jimi: *Praha pozdně modernistická a metafyzická*, *Praha kontextuální a plastická*, *Praha strukturální a konstruktivní*, *Praha prostorová a materiálová*, *Praha krajinná a zubatá*, *Praha technicistní a experimentální* a *Praha geometrická a lapidární*. Jakkoli se může zdát, že tato označení autoři vytvořili se samozřejmostí a lehkostí, jsou ve skutečnosti promyšleným konceptem a úvodem každé kapitoly autoři podrobně vysvětlují, jak konkrétně by měl čtenář tyto přívlastky Prahy chápat.

Tak *Praha pozdně modernistická* v sobě nese „univerzálně laděnou eleganci závěsových stěn mezinárodního stylu“ a „modernistický obdiv k opravdovosti produktů strojového věku“. Kapitola se věnuje stavbám, jako je odbavovací hala letiště v Ruzyni, hotelový dům na Invalidovně, Fakulta stavební v areálu ČVUT v Dejvicích nebo budovy Unicoop či Motokov. *Praha kontextuální a plastická* představuje „příklon k sočnosti, plasticitě a syrovosti povrchů“ a prezentuje „díla bohatší, výtvarnější, svěbytnější, vrstevnatější a snad i méně přímočará“. V této kapitole vedle sebe stojí dostavba věží kostela v Emauzích, Družba na Václavském náměstí, Centrotex, hotel International či Omnipol. *Praha strukturální a konstruktivní* představuje „revoluční hmotová ře-

šení, detaily a svěbytně reprezentativní celkový výraz“ a „bytovně individuální stavby nespoutané regulami centralizovaného, politicky oktrojovaného stavebnictví“, které měly uspokojit „hlad po osobitosti, nezaměnitelnosti a identitě“. Autoři sem zařadili autobusové garáže Klíčův, budovu Federálního shromáždění, Nuselský most, obchodní dům Kotva, tenisový areál Štvanice či vyrovnávací vodárenskou věž Dívčí hrady. *Praha prostorová a materiálová* má splnit požadavek reprezentace institucí a podniků: „Nastupuje generace osobitých, nezaměnitelných hmot, které mají sehrát roli symbolů, signálů a majáků významných firem a institucí.“ Tyto tendence v knize zastupují motel Stop od Aleny Šrámkové a Jindřicha Pulkrábka, dům od Jana Kaplického v Braníku, Pragerovo Sdružení projektových ateliérů, Dům bytové kultury, Koospol, Nová scéna Národního divadla, Komerční banka na Smíchově, Kulturní dům Eden či Barrandovský most. V těchto projektech se autoři měli snažit o „rozčlenění a polidštění přemrštěných objemů“, ale současně o „osobitost v moderním, zrychleném a stále uniformnějším světě“, stejně jako o projev „zvýšeného zájmu o provázanost interiéru a exteriéru“. *Praha krajinná a zubatá* zastupují realizace hotelu Pyramida v Břevnově, sídliště Dáblice, terasové domy v Podolí, hotel Praha nebo sídlo společnosti Chemopetrol v Kobylisích, známé také pod lidovým označením Drákulov. Výběr v této kapitole je asi nejucelenější a nejlogičtější, soustředí se na krajinné, sošné pojetí architektury, kde mělo jít o „práci s tvary a výhledem“ prostřednictvím terasového uspořádání, zaručujícího „větší sepětí s okolní přírodou a výhled“ či sledování morfologie terénu. K typickým rysům *Prahy technicistní a experimentální*, s odkazem na teorie Charlese Jenckse, Roberta Venturiho a Denise Scott Brownové, podle autorů „patří zkosená a zaoblená nároží, (...) různými materiály ‚kapotovaná‘ a zpravidla maximálně celistvá průčelí, (...) skladebné, strukturální, často ‚strojově žebrované‘, nebo naopak do hladka scelelé a potlačené stavební detaily (...), návrat trubkových zábradlí a industriálních prvků (...) a množství výrazné a výmluvné typografie nebo explicitně rétorických výtvarných děl“. Za takové stavby autoři považují komplex budov Transgas, obchodní dům Máj, novou halu Hlavního nádraží, telefonní ústřednu v Dejvicích, Teplotechu v Ječné, poštu na Pankráci, celní poštu na Plzeňské či Metrostav na Moráni. A závěrem *Praha geometrická a lapidární* představuje projekty, které ztělesňují „výtvarně abstraktní a vědecky strukturovaný model“. Jako takové vidí autoři budovy železniční stanice v Holešovicích, administrativní budovu ČKD na Můstku, ubytovací diplomatický komplex v Troji, sídliště Velká Ohrada a sídliště Jižní Město (spolu s Dáblicemi jako jediná tři v knize zastoupená, přestože sídliště představovala ve sledovaném období drtivou většinu pražské

Obr. 1. Titulní strana knihy *Beton, Břasy, Boletice*, na ilustraci telefonní ústředny v Dejvicích, architekti Jindřich Malátek, Jiří Eisenreich, Václav Aulický a Jaromíra Eismannová, 1975–1982, zbořena 2016. Ilustrace: Jan Šrámek, 2019.

výstavby), poštu ve Stodůlkách, garáže Slovan či centrální kotelnu při fakultní nemocnici na Albertově.

Kniha má tři zásadní přínosy. Prvním je upozornění na přehlížená architektonická díla v periferních částech Prahy, která se vyznačují nemenšími estetickými, historickými a dalšími kvalitami. Často to bývají velmi ohrožené stavby, a jsou-li zařazeny vedle známých a „ověřených“, může se jim dostat zasloužené pozornosti. Druhým a hlavním přínosem je to, že autoři, oba velmi dobře seznámení se zahraniční literaturou a světovými tendencemi v architektuře po 2. světové válce, předkládají vlastní, významově vrstevnatou a rozmanitou interpretaci (pražské) poválečné architektury. Nové, sebevědomé výklady, které nám umožňují rozpoznat, zachytit a klasifikovat i dosud přehlížené hodnoty poválečné architektury, potřebujeme jako sůl – už pro jejich záchranu a nastolení diskuse o poválečné architektuře jako co nejširším společenském tématu. Třetím kladem jsou velmi dobře sestavené a strukturované medailony jednotlivých staveb. Autoři přistupují ke zpracovávaným stavbám systematicky, nestranně, jako ke svěbytným originálům s vlastním systémem referencí, forem a znaků.

Ke knize je však možné mít i několik celkem závažných výhrad. První se týká podtitulu: už v úvodní kapitole *Je brutalismus brutální?* autoři zpochybňují současnou tendenci označovat za brutalismus kdeco. Píší: „Pojmem *brutalismus* je dnes označována velmi široká plejáda projevů z různých období (včetně současnosti), s odlišnými etickými nebo estetickými východisky. [To ale] tématu *brutalismu* škodí, poněvadž kromě myšlenkově spřízněných projevů jsou pod tento termín paušálně řazeny také stavby jen punkové, betonové, syrové nebo svou estetikou manýristicky vytěžující původní morálně sevržený zámeček.“ Zůstává tedy otázkou, proč se přesto autoři rozhodli pro stejnou strategii, kterou tak trefně kriti-

zuji. Nelze si to vysvětlit jinak, než trochu schizofrenní snahou prodat knihu pod „brandem“ brutalismu, a věc pak na prvních stranách uvést na pravou míru.

Daleko větší problém vidím v klasifikaci staveb do sedmi myšlenkově-formálních kategorií. Jak ukazují i výše použité citace, jejich charakteristika je příliš vágní (třeba pojem „osobitý“ se objevuje skoro ve všech výkladech) a čtenář se může právem ptát, proč je ta která stavba zařazena právě tam, kam je. Autoři totiž jako by trochu zapomněli, že architektonická díla jsou z podstaty ambivalentní, vícevýznamové stavby, a tak je třeba hotel Praha stejně tak krajinný jako plastický, telefonní ústředna v Dejvicích je stejně technicistní jako konstruktivní či geometrická. Jakkoli originální a pluralitní kategorie autoři zavádějí a stavby k nim přiřazují, zapomínají, že tím stavby v očích čtenáře obírají o další významy, výklady a vrstvy, které jsou v nich implicitně obsaženy. Dobrý zámech ukázat architekturu po roce 1968 ne jako jednotlivý „šedý“ normalizační blok čím dál více upadající kvality, ale jako rozmanité pole s komplexními a často protichůdnými přístupy se tak bohužel nepodařilo propojit s prezentací samotných staveb.

Do třetice se může jevit jako trochu zarážející, že autoři používají jako určující kánon téměř výhradně západní narativ vývoje architektury a odvolávají se pouze k západním autoritám, ať je to Louis Kahn, zmiňovaní Venturi a Jencks, pochopitelně Le Corbusier, Reyner Banham, v jednom případě trochu překvapivě dokonce Charles F. A. Voysey, s nimiž byla většina předních architektů v Československu sice obeznámena, ale jejich přímý vliv na utváření socialistické modernity je diskutabilní. Autoři tak činí z naší části světa kulturní periferii, kam prosakovaly nebo byly odkládány již vyčerpané západní koncepty. Socialistický svět měl ale vlastní a do velké míry nezávislý systém architektonických forem, symbolů, postupů a vzorů. Určující tedy byl nejen Západ, ale také Východ a zdaleka tím není myšlen jen Sovětský svaz (architektura Sovětského svazu se alespoň v našem oborovém tisku od 60. do 80. let 20. století publikovala v menšině). Jako naléhavá otázka se tak jeví rekonstrukce habitu dobového architekta: jaké vnější ideje znal, a hlavně, jaké vnější ideje přijímal, jaké odmítal a proč. Kvalitu sebevědomí a propustnosti západního a východního světa tedy teprve zbývá dějinám poválečné architektury objevit.

Je ale škoda, že kniha *Beton, Břasy, Boletice* je a asi i zůstane v mediálním stínu dravějších současných počínů, k jakým patří nedávna *Praha brutálně krásná*. I přes nastíněné výtky poskytuje plastičtější obraz a originální systém uvažování, na který je možné v budoucnosti navázat a argumentaci o ochraně architektury 60.–80. let o něj rozšířit.

Ladislav ZIKMUND-LENDER

Komentář k zákonu, který bude ještě nějakou dobu platit

ZÍDEK, Martin; TUPÝ, Michal; KLUSOŇ, Jiří. *Zákon o státní památkové péči. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-381-7 (váz.), 978-80-7598-382-4 (e-pub), ISBN 978-80-7598-383-1 (mobi).

Ochrana kulturního bohatství společnosti je jedním z významných veřejných zájmů realizovaných a chráněných státem. Zatímco podpora „živých“ kulturních aktivit (např. divadlo, film) napomáhá vytváření nových kulturních hodnot, slouží ochrana kulturních památek (vedle např. muzejnictví či archivnictví) k ochraně v minulosti vytvořených hodnot, jejichž zachování považuje společnost za důležité pro svůj další vývoj. Základním právním předpisem upravujícím v České republice ochranu kulturních památek a památkově cenných území (památkových rezervací a zón) je zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, který deklaruje veřejný zájem na ochraně kulturních památek, předepisuje orgánům veřejné správy úkoly, které mají pro účely ochrany kulturních památek plnit, a současně také upravuje práva a povinnosti vlastníků a dalších uživatelů kulturních památek.

Návod, jak se vyznat v platné právní úpravě na úseku památkové péče, nabízí praktický komentář aktuálního znění zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Publikaci vydalo nakladatelství Wolters Kluwer ČR v tzv. žluté řadě praktických komentářů v prosinci roku 2019, její text vychází z právního stavu k 31. 8. 2019.

Publikace je společným dílem osvědčeného a renomovaného autorského kolektivu. V jeho čele stál JUDr. Martin Zídek, který je ředitelem odboru památkové inspekce Ministerstva kultury. Autorsky jej doplnili JUDr. et Mgr. Michal Tupý, který je vedoucím oddělení v odboru památkové inspekce Ministerstva kultury, a Mgr. Jiří Klusoň, který působí jako vedoucí oddělení v odboru umění, literatury a knihoven Ministerstva kultury. Všichni tři autoři se dlouhodobě věnují problematice památkové péče, mají bohaté zkušenosti se zákonem a jeho aplikací v praxi díky svému působení v ústředním orgánu státní správy, do jehož kompetence kulturní památky spadají (Ministerstvo kultury), ale i na Krajském úřadu Středočeského kraje (pokud jde o první dva autory). Na první pohled je zřejmé, že se v textu komentáře promítají praktické zkušenosti autorů související s působností Památkové inspekce, která vykonává ústřední dozor nad dodržováním zákona o státní památkové péči a předpisů vydaných k jeho provedení. Všichni tři autoři v této oblasti publikovali řadu odborných článků a publikací a působí též jako lektori vzdělávacích a oborových institucí. Tato skutečnost

skýtá nemalé záruky, že jde o fundovaný pohled na celou problematiku, jenž je podložen osobními zkušenostmi a neomezuje se pouze na parafrázování důvodových zpráv k jednotlivým změnám zákona o státní památkové péči.

Jedná se teprve o třetí takto komplexně pojatý autorský počín k zákonu o státní památkové péči od doby přijetí tohoto zákona v roce 1988. Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, nabyl účinnosti ke dni 1. 1. 1988 a dosud byl změněn celkem 25 zákony a 1 nálezem Ústavního soudu (č. 240/2005 Sb.). Během uplynulých 32 let byly publikovány pouze dva ucelené komentáře k zákonu o státní památkové péči. V roce 2005 byl v nakladatelství ABF – Arch vydán komentář, na němž se podíleli dva ze tří autorů současného praktického komentáře (M. Zídek a J. Klusoň), a v roce 2011 vydalo nakladatelství Wolters Kluwer ČR ve své fialové řadě komentář k zákonu č. 20/1987 Sb., jehož autory byli J. Varhaník a S. Malý.

Další návrhy změn zákona o státní památkové péči jsou v různých fázích legislativního procesu (např. v souvislosti s rekodifikací veřejného stavebního práva). V Poslanecké sněmovně PČR je též aktuálně projednáván vládní návrh zákona, kterým se mění některé zákony v souvislosti s další elektronizací postupů orgánů veřejné moci (sněm. tisk č. 756/O). V návaznosti na nová obecná pravidla využívání údajů ze základních registrů a agendových informačních systémů obsažená v zákoně č. 111/2009 Sb., o základních registrech, se navrhuje mj. dílčí změna zákona o státní památkové péči spočívající ve zrušení jeho ustanovení § 43a, které dosud upravuje přístup orgánů památkové péče do základních registrů a informačních systémů veřejné správy.

Ve stručné předmluvě autoři praktického komentáře rekapitulují dosavadní snahy o přijetí nové právní úpravy na úseku památkové péče, které se datují již od samého počátku přelomových událostí v roce 1989. Autoři uvádějí, že významných pokusů o přijetí nové právní úpravy bylo více (pocházejí zejména z let 1992, 2002 nebo 2008). Zatím poslední pokus o přijetí nové právní úpravy na úseku památkové péče skončil dne 12. 7. 2017, kdy Poslanecká sněmovna PČR ve třetím čtení zamítla vládní návrh zákona o ochraně památkového fondu. Tato takřka již poslední kapka přiměla autory k sepsání tohoto komentáře, neboť dle jejich slov „došli k závěru, že zákon č. 20/1987 Sb. bude ještě nějakou dobu platný a účinný“.

Praktický komentář k zákonu č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, přináší na celkem 628 stranách ucelený výklad tohoto zákona, který má v rámci svých šesti částí celkem 47 paragrafů a 4 přílohy. V první části (§ 1–8) je vymezen účel zákona, definice kulturních a národních kulturních památek a proces jejich prokládání a evidence, jakož i rušení